

Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának
kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása
a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával”

Könyvtártudományi TDK

Előadás

2012. 04. 18.

Írásbeliség és szóbeliség – szöveg és olvasás a klasszikus
antikvitásban

Gellérfi Gergő

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 projekt

Szóbeliség és írásbeliség

- a görög kultúra jellemzően szóbeli kultúra
- ez különösen igaz az irodalomra, ezt több forrásunk is igazolja
- a költészet térhódítása előbb kezdődik, mint az írásbeliségé

A görög írás kezdete

- a görög ábécé Kr. e. 800 körül alakult ki
- az írás célja gyakorlati jellegű:
kereskedelmi célok, vagy irodalmi szövegek rögzítése
- utóbbi mellett az szól, hogy az első leletek közt (Kr. e. 8. század) nincsenek kereskedelmi jellegűek

Az írás terjedése

- nem egy szűk réteg kiváltsága, mint egyes keleti kultúrákban
- az írástudás elterjedtségét nehéz felmérni
- egyes adatok szerint pl. a törvényeket még a Kr. e. 5. század közepén is fel kellett olvasni
- az iskolai oktatása a Kr. e. 6. század elején indulhatott meg Athénben

Az írás terjedése

- egyes jelek szerint a 6. századtól már a mindennapok része
 - lelet az athéni agoráról: cserépen egy „levél” valószínűleg egy szolgához
 - egy másik lelet szövege: „tedd a fűrész a kertkapu alá”, ez szintén a háznép egy tagjának szólhatott

Irodalmi művek rögzítése

- nincs egyetértés, hogy mikortól vált lehetségessé hosszabb irodalmi művek (pl. eposzok) teljes írásos rögzítése
- szokatlan jelenség lehetett ez a kezdetben (8-7. sz), de jelentősebb szövegek esetén (pl. Homéros) elképzelhető

Az irodalmi alkotás problematikája

- a legfontosabb kérdés, hogy az alkotófolyamatot írásban vagy szóban kell elképzelnünk
- kiemelt problémakör az úgynevezett homéroszi kérdés, melynek fontos eleme, hogy az Ilias és az Odysseia írásban, vagy szóban született

Homéros: Írásban vagy szóban?

- az uralkodó nézet szerint a méret, valamint a tartalmi és formai minőség valószínűvé (de nem kizárhatatlanná) teszi az írás közreműködését
- hogy ez milyen közreműködés, arra számos lehetőség van:
 - diktálás vagy szerzői rögzítés?
 - emlékeztő vázlat vagy teljes lejegyzés?

Homéros: Írásban vagy szóban?

- a legvalószínűbb elmélet: hosszú évek alatt, folyamatos bővítésekkel és módosításokkal alakította ki egy *aoidos* a művet, s le is jegyezte
- a későbbi epikus jellegű művekkel (Hésiodos, himnuszok) háttérbe szorul az improvizációs jelleg

A líra írásbelisége

- a lírikus költészet a Kr. e. 7. századtól ismert, az alkotásmód még vitatottabb
- a líra egyes nézetek szerint nagyrészt rögtönzött, más vélemények szerint viszont írásos költészet
 - nem megválaszolható, ám nem is fontos kérdés
- a központi kérdés a hagyományozás kérdésköre

Írásbeli hagyományozás?

- alapvetően fontos kérdés, mivel a szóbeli hagyomány torzíthat
- az írásban rögzített szöveg nem olvasmány, sokkal inkább emlékeztető
- az írásbeli rögzítés ellenére a szóbeli kommunikáció szerepe kiemelt

Az írásbeliség „nehézségei”

- az íráskép rendezetlen
- az írásjelek és a szóelválasztás hiánya a 4. századig (*scriptio continua*)
- az írásmód miatt szükséges volt a hangos olvasás, a szöveg érthetőbb felolvasva és hallgatva, mint némán olvasva

Az írásbeliség „forradalma”

- az 5. század végétől jellemzővé válik a könyvolvasás → a könyvkultúra kezdete
- a prózairodalom (filozófusok, történetírók) jellegzetesen „könyvirodalom”
- 490 körüli vázakepen már otthon olvasó ember, 460 körülin társaságban olvasó nők
- az első példa a magányos olvasóra:
Aristophanés: *Békák* (Kr. e. 405)

A könyvkultúra kezdetei

- az átmenet időszaka a 6. század elején indult (prózairodalom írásban, szűkkörű közönség), és az 5. század végéig tartott (a drámakönyvek megjelenése)
- az 5. század utolsó harmadában döntő jelentőségű esemény: a szóbeli előadásra szánt formák írásban jutnak el az olvasókhoz

A könyvkereskedelem kezdetei

- a források szerint az 5. század második felében indul meg, 430-ban Eupolis könyvárusok üzleteit említi
- Platón korában a könyvkereskedőnél bárki beszerezhetette filozófusok munkáit